



Atunci când n-am să mai pot iubi pe nimeni, am să mor (Geo Bogza)

TEZAU

Foaie a Bibliotecii Academiei Române



ANUL V, NR.6

MAI 2024

APARE LUNAR



C. A. ROSETTI - OM POLITIC LIBERAL, ZIARIST, FRUNTAȘ AL REVOLUȚIEI ROMÂNE DE LA 1848

pag. 2-3

LOCUL PE CARE ESTE ATENEUL ROMÂN ERA ODATĂ LA MARGINEA BUCUREȘTIULUI

pag. 4-5

PRINȚESA MARTHA BIBESCU ȘI CELE OPT PARADISURI

pag. 6-7

CUM S-A SCHIMBAT DÂMBOVIȚA DE LA MALURI VERZI LA DECOPERTARE ȘI RECANALIZARE

pag. 10-11

PETRE MIHAU BĂCANU - MEMORII

„După ce am scris câteva zeci de mii de articole și câteva milioane de știri, mi-am zis că a venit momentul să mă opresc și să las pe alții să scrie. Am fost martor în procesul inginerului Ursu și am fost intrigat de ușurința cu care instanța i-a iertat pe torționari și mi-am zis că este momentul să

povestesc și să arăt adevărata față a regimului comunist și a brațului său – Securitatea. Pentru că dacă instanța era corectă, măcar aplica articolul 267 din Codul Penal comunist care spunea că „relele tratamente sunt pedepsite cu până la 5 ani cu închisoare” și la fel și violențele”

ION HELIADE - RĂDULESCU

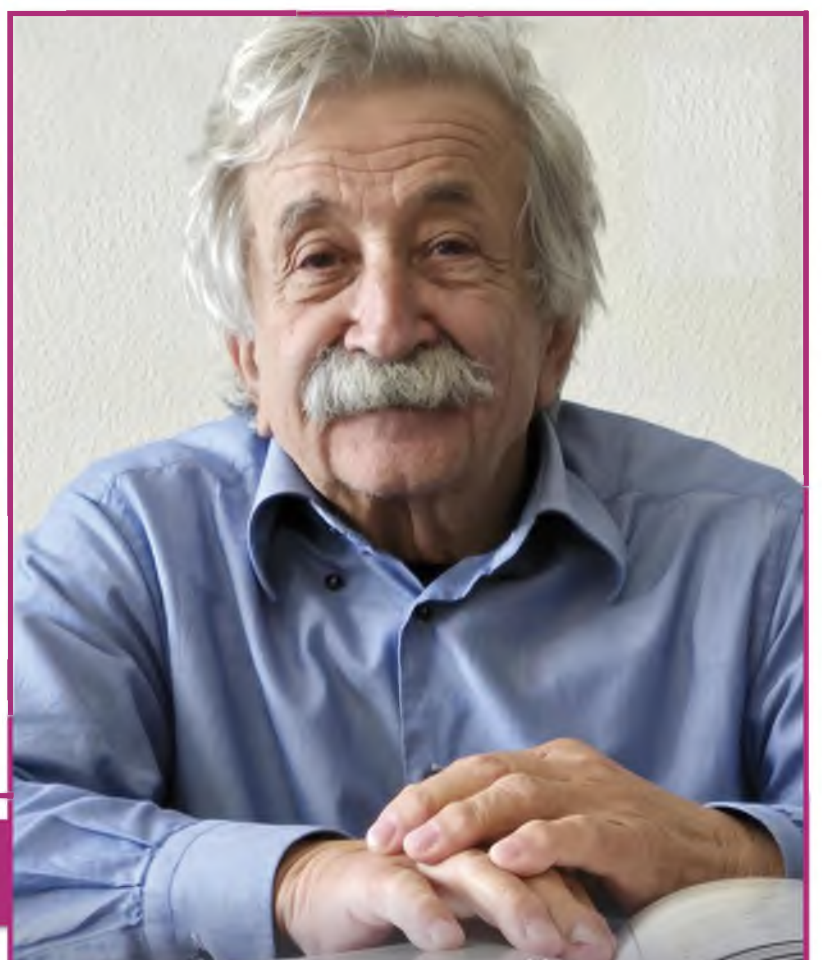


UN GIGANT AL CULTURII ROMÂNE

pag. 12

POVEȘTEA ROMÂNULUI CARE A LUPTAT PENTRU UNGURI ÎN 1848 DAR A OBȚINUT RECUNOAȘTEREA ORTODOCȘILOR ROMÂNI

pag. 4-5



PETRE MIHAI BĂCANU bilet de ieșire MEMORII

C. A. ROSETTI - OM POLITIC LIBERAL, ZIARIST,

C. A. Rosetti se trage din două familii cu renume. Tatăl său, Alexandru Rosetti, născut la Constantinopol în 1759 se crede că ar fi fost urmașul lui Ioan Rosetti, fiul lui Antonie Voievod. Despre Rosettești, Radu Rosetti spunea că și-au trăit viețile "îndeplinind multe slujbe politice, administrative și judiciare, fiind părtași la toată viața politică și intelectuală a Țării Românești din mijlocul veacului a XIX-lea". De asemenea, se știe că frații Rosetti au purtat titlul de conțe, recunoscut la 7 februarie 1842 de către împăratul Austriei Ferdinand I. Astfel, putem afirma cu tărie că descendenții fraților Rosetti au făcut parte din cea mai înaltă societate. Despre mama lui C.A.Rosetti știm că se numea Elena Obedeanu și că se trăgea din familia Crețeanu. Acesta a fost una, dacă nu cea mai importantă persoană din viața lui Rosetti, punându-și amprenta asupra caracterului și personalității sale. Despre mama sa Elena știm că fost punctul de reper în viața lui Rosetti. Legătura dintre cei doi era extrem de puternică, poate și din simplul motiv că acesta a crescut practic fără tată. Însă datele istorice ne trimit mai degrabă la o legătură puternică fără implicații psihologice de acest gen, ci doar foarte multă iubire. Moartea mamei sale, survenită la 13 decembrie 1844, a fost cel mai dureros eveniment din tinerețea sa. Acest moment tragic a fost subiectul principal al unor numeroase reflecții medicale, etice și filosofice ale tânărului revoluționar. Imediat după moartea mamei sale, Rosetti afirma că „nenorocirea cea mai mare care cade pe om este când pierde pe mama sa, căci numai atunci omul pierde într-adevăr, pentru că pierde singura fericire ce are pe pământ, aceea de a fi iubit” fiindcă „după părerea mea, numai mama iubește” toate celelalte iubiri fiind doar niște copii, niște caricaturi ale iubirii... Știu că pentru toată viața o să am astă durere mai cu seamă că omul, după ce pierde simte și mai bine ce avea”. După momentul morții mamei sale Rosetti își va data timp îndelungat notele zilnice și corespondența intimă luând ca punct de plecare moartea mamei lui Elena. 20 dechembrie/1 ghenarie 1846/ 372 zile de când nu mai am mamă: Ca mai toți fii născuți în familii bune, Rosetti își începe studiile în sânul familiei sub supravegherea tatălui și a mamei lui. Se pare însă că datele istorie arată că micul Rosetti era un adevărat neastâmpărat, lucru care o obligă pe mama sa, Elena, să apeleze la Corneasca care era singura ce știa cum să-l potolească. În notele sale de mai târziu tânărul revoluționar recunoaște că frumusețea acesteia avea un rol extrem de important în metoda ei de a-l potoli. Urmează cursurile lui I.A Vaillant la școala Sf. Sava, unde se deschisese clasa de limba franceză. Dintre colegii lui Rosetti făceau parte Costache Bălăceanu, Nicolae Budișteanu, Ion Ghica, Grigore Sc. Grădișteanu, Scarlat N.

Filipescu alăturându-li-se mai târziu și G.Alexandrescu. Aceștia studiau la clasă texte de Montesquieu, Voltaire, Boileau. Vaillant dorea să-și introducă elevii în gândirea revoluționară franceză și încerca să-i convingă de necesitatea unei noi orânduiri sociale. Acum putem spune că încercările lui Vaillant nu au fost în zadar, acesta făcându-se "vinovat" de modelarea în primă fază a viitorilor revoluționari. În 1833 la frageda vârstă de 16 ani intră în oștirea națională înființată prin Regulamentul Organic. La 19 iunie 1830 "Curierul" lui Heliade publică numele celor intrați în oștirea națională: Ion Câmpineanu, C.Filipescu, Ion Voinescu I, Ion Voinescu II, N. Goleșcu, Christian Tell, Cezar Boliac urmându-le câțiva ani mai târziu I.C.Brătianu, G.Alexandrescu, N.Bălcescu și C.A.Rosetti. Cariera militară a lui Rosetti se încheie relativ repede, în

jurul anului 1836. Acest lucru survine din cauza unui comportament mult prea vesel pentru gustul căpitanilor săi. Prietenia dintre Engel bețivul, cum îl numesc anumiți istorici și critici, și Rosetti a dus la punerea într-o lumină nu tocmai bună a acestuia din urmă. Bogdan Duică ajunge să-l considere pe Rosetti un „boier fără carte” deoarece nu-și terminase studiile la Sf.Sava. Între anii 1836 și 1845 C.A.Rosetti duce o viață mondenă intensă, plină de aventuri sub porecla de Berlicoco (artist comic din perioada respectivă). Rosetti spunea: „Prevăd-23 octombrie 1844- că niciodată nu o să ajung un om doct. Motivul? Intensa viață mondenă: cu vizite, petreceri și amoruri abia nădăjduiesc că în 20 de ani să pot să învăț ceva. Femeile o să-mi fure capul. La mine geniul este în inimă, iar nu în cap.” Cu toate acestea, în

tot acest timp învăța limba greacă și limba latină pentru un bacalaureat în franceză. Lupta cu limbile străine este foarte grea. Gramatica îi dădea multe bătăi de cap, el preferând lecturile libere de poezie și filosofie citind, autori ca Descartes, Byron, Goethe și alții. Deasemenea în această perioadă, C. A. Rosetti își exersează talentul său literar scriind poezii. Cea mai de succes poezie fiind „A cui e vina?”(1839). „Capodopera sa” așa cum spune mai târziu G. Călinescu asigurându-i lui Rosetti un loc în literatura română pentru totdeauna. În anul 1843 ia parte la înființarea societății secrete Frăția, împreună cu N.Balcescu, Ch.Tell și I.Ghica. În anul 1845 pleacă în Franța, la Paris. Aici nu face cursuri sistematice, ci utilizează timpul petrecut acolo pentru a-și completa cultura de autodidact și pentru a studia îndeosebi limba latină, limba



FRUNTAȘ AL REVOLUȚIEI ROMÂNE DE LA 1848



engleză și limba germană. la lecții particulare și frecventează cursurile universității libere „College de France”, unde urmează cursurile de istorie universală, literatură și filosofie. Aici îi cunoaște pe Jules Michelet și pe Edgar Quinet și reușește să lege puternice prietenii cu aceștia. Jules Michelet avea să-l uimească prin măreția și erudiția lui. Rosetti afirma: „E tot ca atunci. Tot mare, tot fericit. Eu tot mic și înmîit mai nenorocit, dar fie, de nu voi muri am să-l ajung. Devotament și inimă am ca și dânsul, învățătura o voi dobândi-o”. Admirația tânărului revoluționar este evidentă. C. A. Rosetti își dorea cu mare ardoare să devină un luptător, un deschizător de epocă, să-și facă poporul mândru de el, dar în special mama, pe are însă o pierde înainte de a-și câștiga numele de luptător. În timpul în care a studiat, o mare frustrare îi bântuia gândurile: „Mii de științe ce pe toate doresc să le aflu; mare parte îmi trebuie, multe-mi și plac și să nu le știu! Și nu poți nici măcar sa le ascuți! Totuși a-și avea o idee de ele, a-și vedea până unde s-a ridicat omul. Și nu pot asculta decât foarte puține! Și o vreme nu am să lucrez mult, căci vârsta trece, căci românul are sete și foame; am eu cel puțin pentru dânsul?” Cursurile la care putea să ia parte Rosetti în aceea perioadă erau destul de puține, multe dintre ele ținându-se la aceeași oră și în aceeași zi. Astfel el era obligat să-și trieze alegerile. Plus că, în mintea lui, nu putea zăbovi mult timp asupra studiului, deoarece poporul român aștepta schimbarea, eliberarea. Muncește

foarte mult în tot timpul petrecut la Paris. Punea pasiune în toate activitățile sale, iar succesele îl bucurau ca pe un copil. Datorită prieteniei sale strânse cu Jules Michelet, Rosetti intră în masoneria franceză în loja *La Rose du Parfait Silence de Paris*, fiind secund în 1845. În 1846 C. A. Rosetti revine în București. Aici Rosetti deschide împreună cu Winterhalder și cu E. Grant o librărie și în noiembrie cumpără o tipografie, tipografia „Asociațiunii Literare a României” ce acoperea activitatea „Frăției”. În această tipografie Ion Ghica își publica „Albumul”. Acest „Album” publica câteva articole ce îl deranjează pe Domnul Bibescu. În cele din urmă Bibescu dispune dizolvarea asociației și publicației acesteia pentru a fi reconstituită sub protecția lui. Astfel, la 30 aprilie 1847 asociația este reconstituită sub semnătura lui I. Ghica, Iancu Văcărescu, C. Gr. Filipescu, St. Golescu, C. Bolliac, N. Bălcescu, Petrache Poenaru, Voineștii, G. Alexandrescu, I. D. Negulici și sub protecția lui Bibescu. Conflictul dintre viitorii revoluționari și Bibescu este acerb. Iar acest conflict va duce în cele din urmă la înlăturarea lui Bibescu și a regimului feudal. Însă deocamdată semnatarii procesului verbal din 30 aprilie tac și așteaptă momentul oportun. După întoarcerea tuturor tinerilor idealști plecați la studii, Rosetti organizează în casa sa mai multe întâlniri unde se pregăteau așa-numitele acțiuni sublime. La aceste întâlniri luau parte N. Bălcescu, Al. Glescu-Arăpila, I. Ghica, N. Crețulescu, Dumitru și Ion Brătianu.

Pentru revoluție Bălcescu propune data de 11/23 aprilie - prima zi de Paști, însă Brătianu nu este de acord, dorind să aștepte ajutorul lui Lamartine și a luptătorilor din Transilvania. Așadar data rămâne incertă, dar se știa că revoluția trebuie pornită simultan la București, Ploiești și Islaz. C. A. Rosetti, împreună cu I. Ghica, N. Golescu, R. Golescu, I. C. Brătianu și C. Bolliac aveau misiunea de-a-i ridica pe bucureșteni. La 5 iunie se hotărăște demararea revoluției. Rosetti îl conduce pe Heliade cu trăsura sa până dincolo de bariera capitalei, de unde pornea mai departe spre Islaz. Acesta rămâne în București pentru a-i ridica pe bucureșteni. Iancu Manu îl arestează pe Rosetti în seara de 9 iunie, dar era prea târziu, deoarece proclamația de la Islaz fusese citită și revoluția începuse. Ziua imediat următoare are loc un atentat asupra domnitorului Bibescu. Acesta scapă și, alarmat, cere ajutorul armatei, care nu-l refuză, însă îl atenționează că ei nu vor trage în frații lor. Atentatul lui Bibescu este pus pe umerii lui C. A. Rosetti de Heliade, însă acesta neagă orice implicație, Ion Ghica susținându-l și după moartea acestuia. La 11 iunie, la București, Bibescu semnează Proclamația de la Islaz. Astfel se formează un nou guvern provizoriu, iar C. A. Rosetti este numit prefectul poliției în locul lui Iancu Manu. În aceea zi, 50 de oameni pleacă pentru a-i da vestea cea bună lui Rosetti. Acolo acesta ține o cuvântare și apoi toți adepții revoluției sunt eliberați pe loc. În aceeași noapte apare primul număr

din „Pruncul român” primul ziar revoluționar românesc - astfel începe capitolul „ziaristică” din viața lui Rosetti. El este redactor al acestui ziar și publică în el idei de unire cu moldovenii. Stilul său era unul bogat în accente, patosul său revoluționar devine stilul revoluției, devine indentitatea ei. Masele erau mișcate și fascinate de discursul lui Rosetti. După ce revoluția este înfrântă o mare parte din revoluționari sunt exilați, printre care și C. A. Rosetti care după un lung drum ajunge în cele din urmă în Franța la Paris. Aici lupta sa continuă, iar Rosetti se remarcă din nou prin contribuția sa substanțială. Acesta va spera la o nouă revoluție până la sfârșitul vieții sale. În cei 9 ani de exil Rosetti a fost în mod constant preocupat de orientarea și organizarea politică a emigranților români, de mijloacele pentru a face cunoscute și sprijinite aspirațiile poporului român. Rolul lui C. A. Rosetti în cadrul Revoluției de la 1848 a fost predominant și fecund în același timp. Atât prin contribuția la pregătirea și conducerea mișcării, cât și prin partea avută la elaborarea și apărarea ideologiei și a programului revoluționar. El este creatorul stilului publicistic pașoptist, un exponent absolut al insurecției. Pentru el revoluția devine calea spre o civilizare socială, modalitatea prin care unitatea și independența națională pot lua formă reală. C. A. Rosetti a fost cu adevărat una dintre cele mai mari personalități din istoria României.

Ioana Pavelescu

LOCUL PE CARE ESTE ATENEUL ROMÂN ERA

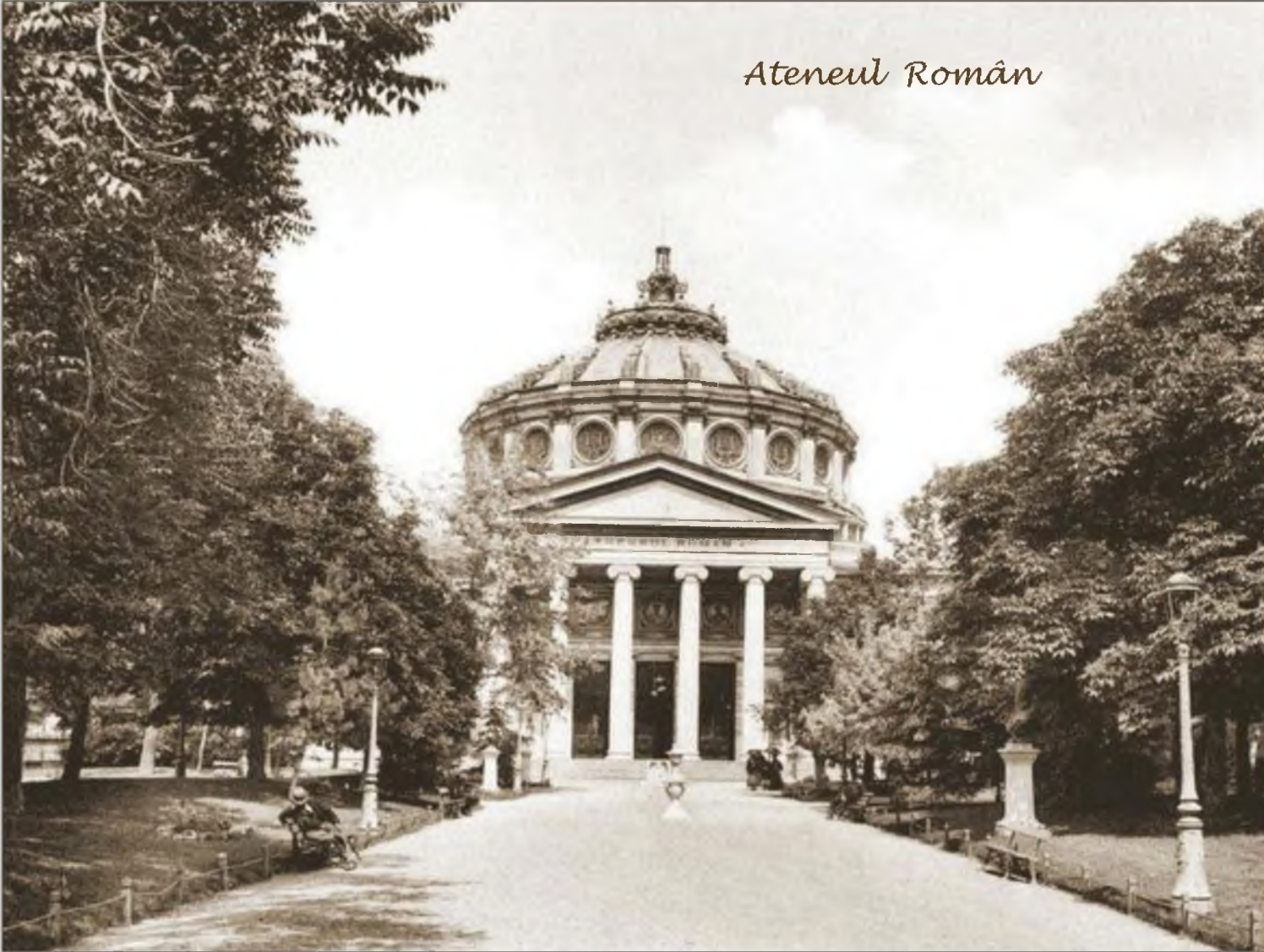
Încă din anul 1764, după moartea soției sale, Cantacuzino, care pe atunci era vel vistier, începu a clădi pe acest loc o biserică, cumpărând totodată și terenurile învecinate. După Pacea de la Kuciuk Kainargi, în 1774, Cantacuzino, care ținea cu muscalii, emigră în Rusia, unde i se dădu gradul de general. După un an însă se înapoiă în țară pentru scurt

cumpărat, iar casa care cu cheltuelile Excelenței Sale se face să fie sălaș Arhierelui acelei Episcopii numai". Dar, înainte de a părăsi țara pentru totdeauna, Cantacuzino mai ridică în curtea ctitoriei sale și o școală românească, cu un dascăl, pentru 12 copii, și pentru ca așezările sale să nu poarte grija zilei de mâine

mărișor. Și poate că o și avea, cu preoții, călugării, slujitorii metohului, dascălii și școlarii, embaticarii care se sălășluiseră pe lângă metoh, și slugile și robii nelipsiți. În 1815, „mila” dată metohului pentru facerea lumânărilor este întărită de Caragea: „Fiindcă Sf-ta biserică de aci din orașul Domniei mele București, unde se cinstește și

lumânărilor de ceară albă nebântuită și nesupărată de nimeni". Pe atunci, întru-na din casele metohului, locuia Grigore Ghica, viitorul Domn; și a stat aci până în anul de spaimă 1821-1825, „când au fugit boierii la Brașov”. „Nouă ani mai târziu, în curtea acestui metoh de episcopie”, scrie Papazoglu „s'a sfințit întâiul drapel al oștirea românești la anul 1830 decembrie în 6, când s'a prezentat boierilor pentru prima oară roata întâi din polcul întâiu, adusă din Craiova, ca model de oștire regulată a Țării Românești. Această companie de două sute patruzeci de oameni a fost comandată de praporcic (sublocotenent) Grigorie Locusteanu, devenit în urmă colonel. În această companie mă aflam și eu în front, ca iuncăr. Sfințirea drapelului s'a făcut față cu toată boierimea țării, și cu toți deputații camerei legiuitoare (obșteasca adunare), căci era deschisă. După ce făcurăm mișcarea armelor, loțiitorul de mitropolit, episcopul Râmnicului Neofit, împreună cu episcopul Buzăului Chesarie și cu Episcopul Argeșului Ilarion au binecuvântat oștirea și au botezat cu apă sfințită tot frontul roții". „Boierii, plini de bucurie, față cu generalul Kiseleff și cu ceilalți ofițeri ruși, ne-au îmbrățișat și ne-au sărutat, urându-ne ani norociți și povățuindu-ne a ne iubi unul pe altul și a fi credincioși drapelului. În urmă marele spătar Alecu Ghica, atunci șeful oștirea, a dat un banchet ofițerilor companiei, iar pe soldați, găzduindu-i în una din încăperile căzărmei din Podul Beilicului le-a dat masă și câte doi lei gratificație, ofițerilor le-a plătit leașa pe patru luni de zile și a înaintat la gradul de parucic (locotenent), pe Grigore Lăcusteanu". Am păstrat până la războiul celălalt sabia și epoletii „parucicului” Locusteanu, bunicul meu. În 1918 când m'am întors în București, nu mai erau. Biserica și școala Episcopiei au fost în ființă până pe la 1848 când, treptat, treptat, au început să se năruie". Planul lui Borroczyń din 1852 arată biserica izolată, întinsul zid ce împrejmuisse metohul era dărâmat, îi se vede doar urma, punctată. Metohul devenise o piață, cu o biserică în ruină la mijloc. Pe acest maidan se așează, în 1861, „Cercul American”, „cu 27 de artiști, printre care 7 persani”. La 1864 lăcașul de rugăciuni mai era în ființă, dar în așa hal, încât se credea că nu fusese niciodată sfințit, nici deschis credincioșilor. Se povestea chiar că în timpul zidirea Sfântului lăcaș, biserica fiind aproape gata, un lucrător căzuse de pe schelă și murise pe loc, și că preoții cerură atunci ca biserica să nu se târnosească înainte de 7 ani, căci așa cereau canoanele. Dar acești șapte ani trecuseră, și alți șapte, și cu timpul biserica se irosise, fără să fi fost sfințită. De ce oare, se întrebă atunci Ulysse de Marsillac, pe locul acestei ruine nu s'ar deschide o grădină, cu havuz, cu bănci, și, poate, cu niște statui? Dorința lui Marsillac era sa fie

Ateneul Român



timp, ca să-și orânduiască averea după cum îi porunca sufletul. Biserica pe care o zidise pe livada Văcărească, și toate locurile dinprejur le dăruie Episcopiei Buzăului: „Excelența Sa Gheneralul maior Mihai Cantacuzino deosebindu-se de totul de aci, pentru pomenirea Excelenței Sale și a părinților săi s'a îndemnat de au dat o biserică din livedea Văcărească ce este zidită cu toate cheltuelile Excelenței Sale și la care se prăznuiește hramul Patruzeci de Mucenici ca să fie metoh de-a-pururi Sfântei Episcopii a Râmnicului, împreună cu locul ce au

dobândi și de la Vodă „mila” ca singur metohul Episcopiei Râmnicului să poată face și vinde, în București, lumânări de ceară albă. În planul baronului Purcel din 1790 se vede metohul Episcopiei cum era pe atunci, cu biserica în mijlocul unui zid de împrejmuire cu latura mare pe Podul Mogoșoaei unde se deschidea și poarta, desfășurându-se apoi de-a-lungul actualei străzi C. A. Rosetti, lungind str. N. Golescu și întorcându-se la Podul Mogoșoaei de-a-lungul străzii Episcopiei de azi, perimetru de peste 500 de metri, care putea să adăpostească populația unui sat

se prăznuiește hramul Sfinților 40 de mucenici, care este metoh al Sfintei Episcopii Râmnic, au avut privileghiuri domnești ca singură să aibă a ținea fabrica în care să se lucreze lumânărilor de ceară albă, și atât pentru că acest lucru este pricinuit de folos și de podoabă ca și pentru că se află biserica aceasta între celelalte isterisită de cel mai puțin acaret, neavând nici moșie, nici vie, nici țigani, de aceea, văzându-se privileghiul aceștii fabrici întărit cu atâtea hrisoave domnești, îl întărim și Domnia mea și hotărâm ca să-l aibă întotdeauna spre a-l pune în faptă și a vinde

ODATĂ LA MARGINEA BUCUREȘTIULUI

îndeplinită. Chiar în același an, șaizeci de pușcăriași sunt trimiși să dărâme biserica. Mult mai târziu, pe locul unde fusese Sf. masă, Primăria așează o coloană de marmură „chibritul lui Pache” cum îi spuneau bucureștenii, care mai târziu a fost mutată pe Bulevardul Maria, unde se vede și azi. Iar locul viran fu făcut grădină, care fu deschisă publicului în septembrie 1870. Vizitatorii erau plini de admirație în fața cupolei bizantine, a fântânei împodobite cu o naiadă, de Sauvageau, și a stânței artificiale, din care țâșnea apa. Și se pare că pământul aci era bun, și apa îndestulătoare, căci peste un an Marsillac găsește grădina „încântătoare, cu copacii ei bătrâni, aristocratică și retrasă, ca parcul unui vechiu palat din Faubourg Saint-Germain și plină de farmec, toamna, cu fântânile sale murmurând sub bolta ruginie a pomilor, printre boschete îngălbenite”. „Dar vai, orice lumină își are și umbra, străzile vecine, încă nepavate, sunt doar niște drumuri ce șerpuiesc printre garduri și maidane și care, când plouă, se prefac în băltoace, și nici trotuarul nu merge mai departe decât Palatul Domnesc, dar, totuși, „casa Boerescu (azi clubul Agricol) va fi gata în curând, se lucrează la halele din Piața Mică, și, cine știe, poate că și grădina Episcopiei va fi, odată, un centru de eleganțe...”. Într-un timp, ia ființă în București, sub președinția generalului Florescu o Societate ecvestră, cu scopul de a ridica în locul bisericii dărâmate, un mare amfiteatru care să fie circ, manej de călărie, cazino, sală de baluri și serbări hipice, ș. a. Comitetul, compus din N. Racoviță, maiorul Filitti, aghiotant domnesc, care își avea casele chiar pe piață, la colțul Podului Mogoșoaii, colonelul Eracle Arion, și antreprenorul francez Berton, cumpără terenul de la Comună, și emite deocamdată acțiuni pentru 100.000 lei. Marsillac, bineînțeles, se bucură nespun gândindu-se ce frumos va arăta grădina, înrămată la răsărit de circul proiectat, la miazăzi de casele Boerescu și Filitti, la apus de hotelul Manu 1857 (azi hotel Splendid) și la miazănoapte de hotelul Gherasim și de o clădire nouă ce urma să fie ridicată pe locul viran al d-lui Nicolae Niculescu, (azi Athénée Palace). Amfiteatrul se ridică într-adevăr, până la înălțime de om, apoi, lucrările fură oprite, din lipsă de bani. Zidurile fură lăsate în părăsire, și iarba creșcu pe aleile grădinei, pustii. Din fericire, se găsi însă atunci un român cu inimă care, reîntors de la Atena unde reprezentase țara ca Agent diplomatic își puse în gând să ridice în București un cămin al artelor, cu aulă de concerte, săli de expoziție, bibliotecă și pinacotecă, și socotea că grădina Episcopiei era foarte potrivită. Lucru greu de crezut azi, proiectul lui Constantin

Exarcu a fost, în 1878, viu criticat, căci locul ales era socotit ca fiind prea departe de centrul orașului și foarte greu de ajuns, mai cu seamă iarna. Nu avea Statul oare destule terenuri centrale, trebuia oare neapărat, ales acest loc „la marginea orașului”? Exarcu însă nu se dădu bătut. Ajutat de bărbați înțelegători, ca Scarlat Rosetti, V. A. Urechia, Nicolae Krezulescu și alții, înființă o societate, intră în tratative cu arhitectul francez Galleron și

lucrările începură. Dar și cheltuelile, care depășiră, în scurt timp, capitalul existent. Exarcu fu silit să se împrumute, cu dobânzi mari și, la 1886, nemaiputând face față creditorilor, aceștia puseseră construcția viitorului Ateneu în vânzare. Cu un gest care îi făcu onoare, Camera a votat atunci, în unanimitate, o lege, autorizând Guvernul să plătească pe creditori, și astfel Ateneul a fost salvat. Dar aceasta nu era de ajuns; lucrările

trebuiau duse la bun sfârșit. Cu o energie rară, mai cu seamă la noi, Exarcu și cu prietenii lui își înzeciră eforturile, organizară o chetă în toată țara, dădură serbări, organizară tombole, lozinca „Dați un leu pentru Ateneu!” deveni în scurt timp populară și astfel, în 1888, Ateneul Român, ridicat pe zidurile destinate unui circ, fu terminat, așa cum îl vedem și azi.

Ion Sasu



PRINȚESA MARTHA BIBESCU

În aprilie 1905, Principele G.V. Bibescu, împreună cu soția sa Martha, cu Emanuel Bibescu, inginerul Dimitrie Leonida, soții Ferekyde și cu ziaristul francez Claude Anet, pleacă într-o mare expediție cu automobilul în Persia, traversând Rusia, Crimeea și Caucazul. În urma acestei călătorii, Martha Bibescu publică, în 1908, la Paris, prima sa carte „Les Huit paradis”. Volumul, care conține impresiile de călătorie ale Prințesei Bibescu, a avut un succes notabil și a fost distins cu Premiul Academiei Franceze. Cele «opt paradisuri» sunt Resht (astăzi Rasht), Teheran, Khoum (astăzi Qom), Kashan, Ispahan astăzi (Isfaham), Lenkoran (astăzi Lankaram), Trebizond (astăzi Trabzon) și Constantinopole (astăzi

Tudor Nicolaescu. Martha Lucia Lahovary, pe numele avut la naștere, a venit pe lume la 28 ianuarie 1886, la București, fiind cel de-al treilea copil (alături de Madeleine, născută în 1893 și Marguerite, născută în 1897) al lui Ion Lahovary – avocat și diplomat cu descendență grecească, fost ministru plenipotențiar al României la Paris, fost ministru de externe și președinte al Senatului – și al Smarandei Mavrocordat – descendentă a ramurii domnitorului moldovean Constantin Mavrocordat. Tradiția politică, diplomatică și culturală a ilustrei sale familii avea să-și pună amprenta și asupra personalității sale. În copilărie, Martha a fost educată cu ajutorul profesorilor

misticarea lesnicioasă: eram luată drept o fetișcană”. La câteva luni după căsătorie, Martha Bibescu naște o fiică, Valentina, un moment care nu a reprezentat pentru tânăra mamă o bucurie deosebită. În primii ani de viață, micuța Valentina, avea parte de prezența mamei doar din datorie, cea care se ocupa de creșterea ei fiind bona familiei. Relația dintre mamă și fiică avea să se îndrepte abia când Valentina devenea adolescentă. În schimb, deși era mult mai puțin timp în viața ei, Valentina își adora tatăl, care nutrea pentru ea sentimente de dragoste fără limite. Din nefericire, mariajul Marthei avea să se dovedească, la scurt timp, „o asociere netemeinică”, ambii soți aflându-se în căutarea fericirii în

afara căsătoriei lor, asta în condițiile în care soții păstrau totuși o ciudată legătură de afecțiune. Însă, prin noile legături de rudenie, Martha Bibescu a intrat în contact direct cu literatura franceză, în timp ce statutul de diplomat al soțului său i-a facilitat cunoașterea unor noi culturi. Vizitează alături de soțul său, Egiptul, apoi, George Valentin Bibescu primește o însărcinare diplomatică în Persia, unde se va afla alături de soția sa. În urma acestor călătorii, Martha Bibescu dă viață, în anul 1908, primei sale cărți, „Les Huit Paradis”/”Cele opt raiuri”, volum care avea să fie premiat de Academia Franceză și care o propulsa pe prințesă în rândul celor mai apreciați scriitori ai vremii. În vreme ce soțul ei își căuta fericirea



Istanbul) - toate orașe cu grădini încântătoare. În limba română, cartea „Cele opt raiuri” a apărut pentru prima dată abia în 1946, la editura Fundația Regală pentru Literatură și Artă, în traducerea din limba franceză a lui Tudor Nicolaescu. În urma acestei fabuloase experiențe, ziaristul francez Claude Anet a publicat, cu un an înaintea Marthei Bibescu, „Les Roses D'Ispahan. La Perse en Automobile. A travers la Russie et le Caucase”, Paris, Société d'Édition et de Publications Librairie Félix Juven, 1907, volum ce conține și câteva fotografii din timpul călătoriei, în care sunt surprinși Principele G.V. Bibescu și Prințesa Martha Bibescu. „O carte de vis, romantică și frumoasă, plină de flori și de farmec oriental”. În limba română, cartea „Cele opt raiuri” a apărut pentru prima dată abia în 1946, la editura Fundația Regală pentru Literatură și Artă, în traducerea din limba franceză a lui

particulari și al guvernantelor, conform uzanțelor vremii, apoi și-a continuat pregătirea la o mănăstire din Belgia. La vârsta de 17 ani s-a logodit, iar în anul 1905, la nici 19 ani, s-a căsătorit – cu dispensă de la Vatican – Martha fiind catolică – cu prințul George Valentin Bibescu, nepot de frate al lui George Bibescu, domnitorul care a abdicat la 1848, devenind prințesa Martha Bibescu. Ea intra, astfel, într-o familie princiară care i-a cuprins pe Ana-Elisabeta Brâncoveanu, contesa Anna de Noailles și Elena Văcărescu, dar și rude franceze descendente direct din familia împăratului Napoleon Bonaparte. Despre momentul căsătoriei, prințesa avea să declare, peste ani: „Pe atunci îmi ascundeam vârsta și asta din considerente contrarii celor ce provoacă îndeobște asemenea minciuni. Căsătoria mea, de o precocitate care din secolul al XVIII-lea nu-și mai găsea locul în moravurile societății franceze, făcea



La diligence persane : le cinquième jour du supplice.

ȘI CELE OPT PARADISURI



În brațele altor femei, prințesa Martha și-a găsit, astfel, împlinirea în scris. Era doar prima apariție editorială a prințesei, dintr-o serie de aproape 40 de lucrări impresionante, care cuprinde note de călătorie, romane autobiografice sau istorice, evocări ale unor personalități, versuri, proză, eseuri, corespondență și o serie de biografii istorice, unele dintre acestea fiind semnate cu pseudonimul Lucile Decaux. În anul 1909, prințul Wilhelm, moștenitorul tronului Germaniei, se îndrăgostește de Martha. Atât de mult, încât îi scrie lui George Valentin Bibescu, soțul Marthei, cerându-i privilegiul de a corespunde cu soția lui, "cea mai frumoasă și mai inteligentă femeie din România". A urmat un moment special, în care Martha Bibescu se îndrăgostește de Charles Louis de Beauvau Craon, descendentul unei vechi familii aristocrate, unul dintre cei mai râvniți burlaci ai Franței la acea vreme. Sentimentele erau puternice și reciproce, iar Martha s-a confruntat cu impulsul de a divorța. Martha a decis că e nevoie de o perioadă de reflecție și se retrage la o mănăstire din Alger, la finalul căreia decide că divorțul nu este o soluție. Martha avea să declare, peste ani: „de ceea ce atât de mulți dintre prieteni au știut dintotdeauna, că el, Charles Louis, a fost adevărata mea dragoste și că nici el nu s-a împăcat vreodată cu ideea că m-a pierdut.” În anul 1911, Maria-Nicole Darvari a vândut



Palatul Mogoșoaia vărului ei George Valentin Bibescu, care l-a oferit drept cadou de nuntă soției sale, Martha, care avea să se ocupe cu renovarea palatului începând cu anul 1912. Însăși Regina Maria a fost prima persoană care a semnat în cartea de onoare a vizitatorilor palatului. Tot în anul 1912, Martha Bibescu publică biografia istorică „Alexandru Asiaticul”, iar în perioada Primului Război Mondial, prințesa a condus un spital din București, în care erau îngrijite victime ale războiului. În anii celui de – Al Doilea Război Mondial, Palatul Mogoșoaia a fost loc de întâlnire al diplomaților aliați, fiind, pentru câteva luni, închiriat legației elvețiene din România. Războiul a surprins-o pe prințesă angajată civic în lupta împotriva pericolului

reprezentat de Rusia stalinistă. După 6 martie 1945, moșia de la Mogoșoaia a luată forțat de guvernul comunist, Martha Bibescu obținând de la autorități declararea ca monument istoric a palatului, pe care încă îl mai deținea, în acte. În septembrie 1945, prințesa a plecat însă definitiv din țară – mai întâi în Anglia, apoi în Franța – , alegând să protesteze astfel față de cursul politicii românești, lăsând palatul fiicei sale Valentina și soțului ei, Dimitrie Ghika-Comănești. În anul 1949, palatul a fost naționalizat, Valentina și Dimitrie fiind arestați. Era perioada în care Casa Dior, a cărei reclamă vie fusese timp de decenii, realiza pentru ea haine speciale, ca niște fastuoase tunici,

lungi până în pământ. A urmat publicarea volumelor „Povestea unei prietenii: corespondența mea cu abatele Mugnier” (1951, 1955 și 1957). În anii de după război, Martha Bibescu a cultivat contacte personale cu mari personalități ale vremii, cum ar fi lordul Thomson, René Jouvenel sau prințul moștenitor german, prin intermediul cărora a sperat să poată influența adoptarea unor decizii favorabile pentru România. În anul 1954, Academia Franceză îi conferă Marele Premiu de Literatură pentru întreaga operă, iar în anul 1955 devine membră a Academiei Regale de limbă și literatură franceză din Bruxelles.

Irina Georgescu



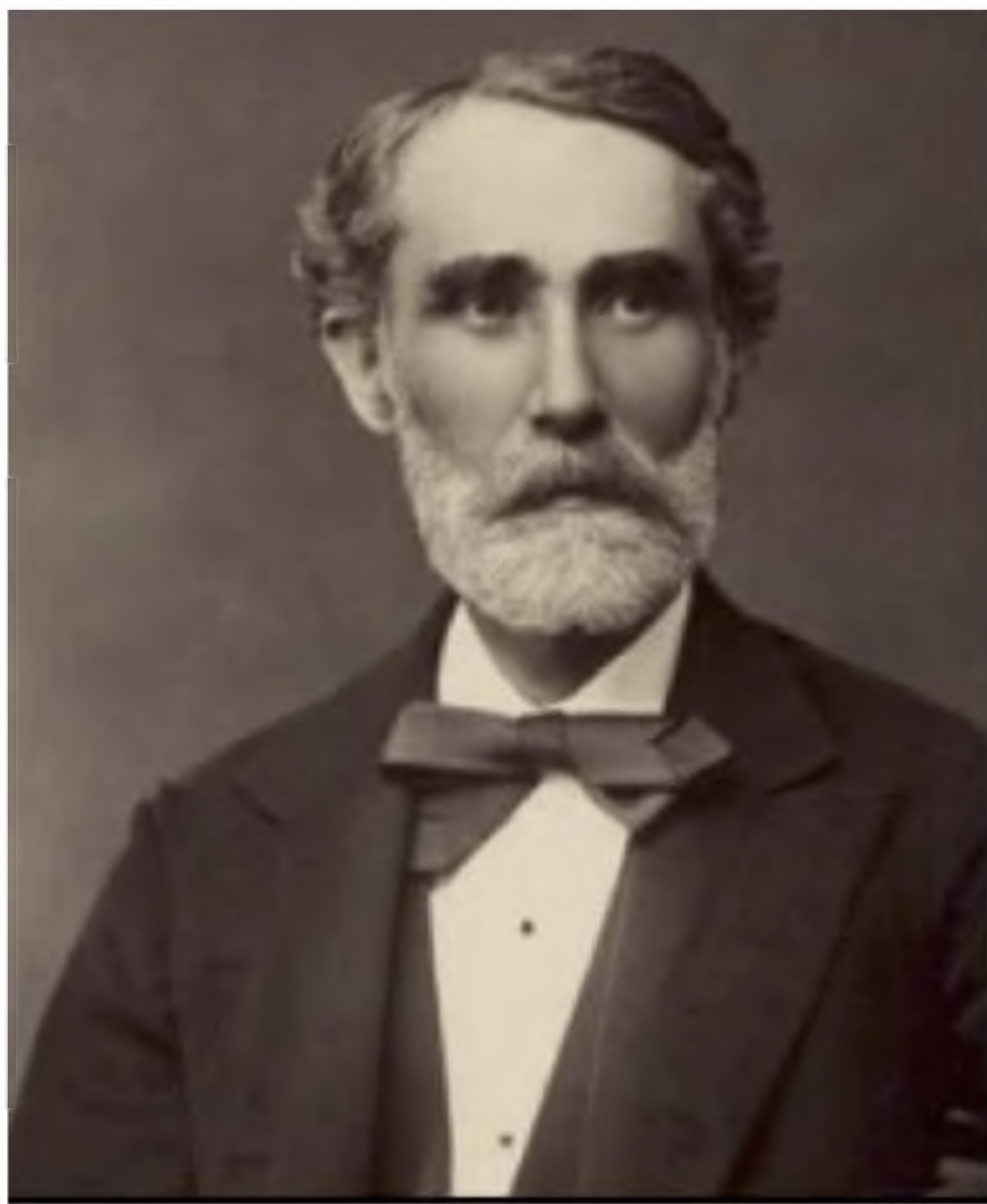
POVESTEA ROMÂNULUI CARE A LUPTAT PENTRU UNGURI

Gheorghe Ioanovici s-a născut la 24 ianuarie 1821 la Timișoara. Părinții lui au fost Pavel Ioanovici și Ana Dechira. Tatăl său a fost de origine aromână, venind din Macedonia pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea când s-a stabilit la Timișoara, iar numele de familie Kaliva l-a schimbat după numele de botez al tatălui său, Ioan Kaliva, zicându-și Ioanovici, obținând în 1800, prin donație regală, proprietățile care cuprindeau satele Dulău și Valea Mare în județul Caraș, ocazie cu care a fost înnobilit. Blazonul familiei era format dintr-un scut militar împărțit în trei sectoare: în cel de deasupra, de culoare albă, erau două brațe ținând o coroană; în cel din dreapta, de culoare albastră, era o ancoră de argint; în cel din stânga, de culoare roșie, era un câine de vânatoare ținând cu labele ancora de argint legată de grumaz. La Timișoara, Gheorghe Ioanovici a urmat cursurile primare, gimnaziale și liceale, după care a urmat cursurile de filosofie și de drept la universitățile din Pesta și Pozsony (Bratislava). În anul 1842 a susținut examenul de avocat și și-a făcut intrarea în viața politică, luptând pentru ideile reformatoare ale opoziției de atunci. A fost ales la Lugoj deputat în dieta din 1847-1848 de la Pozsony. În anul 1849 a ocupat funcția de subprefect al județului Caraș. În perioada Revoluției de la 1848-1849, Gheorghe Ioanovici a fost de partea revoluției maghiare, iar după înfrângerea revoluției s-a refugiat în Turcia. Întors în țară, a fost judecat în procesul de la Arad și condamnat la 12 ani închisoare. A fost eliberat în urma amnistiei generale din anul 1857, după ce fusese la mai multe închisori din Pesta, Viena, Olmütz. În anul 1860, Gheorghe Ioanovici a activat pe tărâm ziaristic, militând în favoarea restabilirii constituției din 1848, articolele lui fiind publicate în ziarele „Magyarország” și „Ország”. În articolele sale îi îndemna pe croați și sloveni să se unească din nou cu Ungaria. În articolele din „Pesti Napló”, publicate în anul 1867, Gheorghe Ioanovici a pledat din nou în favoarea constituției din 1848, elaborată în acel an de revoluționarii maghiari. După proclamarea dualismului austro-ungar, la Budapesta s-a format un guvern condus de Iuliu Andrassy, revoluționar la 1848, guvern în care ministrul cultelor a fost Iosif Eötvös, politician cu vederi liberale, al cărui secretar general a fost Gheorghe Ioanovici, pe toată durata mandatului, din 1867 până în 1871. În această funcție, Gheorghe Ioanovici a condus și secția din minister care se ocupa de bisericile ortodoxe (românească și sârbească) din Ungaria. Lupta pentru emanciparea bisericii ortodoxe române a început în anul 1849, cu publicarea unei broșuri la Viena prin care Andrei Șaguna cerea libertatea religioasă a românilor ortodocși și desprinderea lor de sub ierarhie sârbească. La 12 martie 1850 s-a desfășurat Sinodul bisericii românești din Ardeal la care au participat Andrei Șaguna,

episcopul Blajului Leményi și Avram Iancu. În funcția pe care a avut-o în guvernul ungar, Gheorghe Ioanovici și-a unit eforturile cu ale lui Andrei Șaguna și cu ale altor români pentru atingerea acestui obiectiv. Ministrul cultelor, Iosif Eötvös, a avut legături de prietenie cu Gheorghe Ioanovici, și datorită acestei relații s-au inițiat demersuri pentru a înființa o mitropolie ortodoxă românească liberă. Iosif Eötvös, ajutat de Ioanovici, a alcătuit un proiect de lege pentru ca această libertate religioasă a românilor să aibă o bază legală. Proiectul de lege astfel elaborat a fost înaintat unei comisii pentru a fi studiat. Paragraful nr. 6 al acestui proiect de lege menționa despre „congresele național-

guvernului ungar a participat la lucrările congresului Gheorghe Ioanovici, în calitate sa de secretar general al ministerului de culte și al instrucțiunii. Congresul a avut 12 ședințe, în ultima din 7/19 octombrie 1868 aprobându-se „Statutul Organic”, care a servit ca bază și la noua organizare a Bisericii Ortodoxe Române făcută sub guvernul național-liberal în 1925, de Alexandru Lepădatu, ministrul de atunci al cultelor și artelor. La acest congres Gheorghe Ioanovici a participat atât ca delegat din partea guvernului ungar, cât și în calitate de deputat congresual mirean din cercul Orăștiei, dieceza Caransebeșului. Spre finalul lucrărilor congresului,

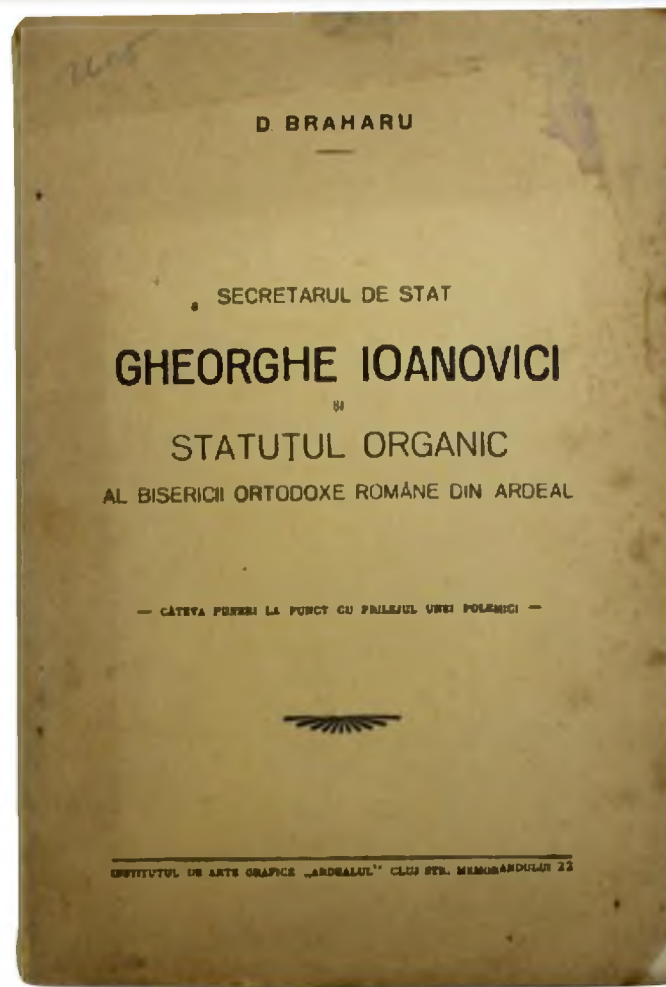
făcute de guvernul ungar a fost pe deplin justificată, pentru că ministrul Iosif Eötvös, care era sprijinul românilor în această acțiune, a murit puțin mai târziu, la 2 februarie 1871, iar din partea lui Andrassy, conducătorul guvernului, nu aveau nici o speranță. Andrassy a căutat să facă tot posibilul pentru a întări autoritatea regatului ungar și pentru a îngrași sau chiar interzice drepturile celorlalte naționalități din interiorul statului. Referindu-se la „Statutul Organic” al Bisericii Ortodoxe Române, care fusese sancționat, Andrassy a afirmat: „Săracul Eötvös! El avea înaintea ochilor tot instituții americane, și nici în America nu-i așa. Îl scăpasem din mână!” Cât de mare a fost succesul românilor prin recunoașterea drepturilor confesionale se desprinde din discuția purtată între Andrassy și Dimitrie Sturza, fostul șef al Partidului Național Liberal, care s-au întâlnit la Constantinopol. În convorbirea avută, Dimitrie Sturza a pledat pentru drepturile românilor din Ungaria. Andrassy, șeful guvernului ungar, i-a răspuns: „Da, cunoaștem foarte bine scopurile dumneavoastră naționale și știm că odată Ardealul va fi românesc, dar tocmai pentru aceasta avem datoria, noi conducătorii statului unguresc, să îndepărtăm, prin toate mijloacele, cât mai mult această fatalitate”. „Statutul Organic”, ajuns prin Ioanovici și Pușcariu la „norocoasa rezoluție”, după cum a dorit Andrei Șaguna, a dus la prosperitate și vitalitate întreaga Mitropolie Ortodoxă Română. Pentru a preveni un nou succes al românilor în câștigarea drepturilor naționale și confesionale, după moartea lui Eötvös, ministrul cultelor și instrucțiunii, Trefort, care i-a urmat în această funcție, i-a exclus, în anul 1871, din ministerul pe care l-a condus, pe toți românii, dintre care cei mai importanți au fost Ioanovici, Pușcariu și Roșescu. „Statutul Organic” alcătuit de patrioții români în această perioadă a servit ca bază de organizare a întregii Bisericii Ortodoxe Române. Proiectul de lege alcătuit de Alexandru Lapedatu, ministru de culte și arte, a fost discutat mai întâi de comisia de unificare bisericească, a fost dezbătut în trei rânduri la Sfântul Sinod, și apoi la Sibiu, timp de două zile, a fost discutat cu membrii consistoriului mitropolitan și cu deputații Congresului național-bisericesc. Rezultatul acestor dezbateri a fost noua lege de organizare a Bisericii Ortodoxe Române întregite (1925), care nu era altceva decât „Statutul Organic”, după care s-a condus Biserica Ortodoxă Română din Ardeal timp de 60 de ani. Ministrul cultelor, Alexandru Lapedatu, a confirmat această chestiune: „proiectul nu este altceva, atât în ce privește spiritul, cât și cea mai mare parte a dispozițiilor sale, decât Statutul zis «șagunian», adoptat împrejurărilor actuale pe baza situației schimbate a bisericii noastre, a experienței câștigate de la 1868 încoace și a necesității de armonizare a principiului



bisericești” ale ortodoxiei române, termen care nu a fost pe placul comisiei, și care a cerut înlăturarea acestei expresii. În cadrul dezbaterilor din parlament legate de acest proiect de lege, la intervențiile lui Gheorghe Ioanovici și ale lui Ioan Cavaler de Pușcariu, a fost aprobată această expresie, astfel că s-a votat în întregime tot textul, iar paragraful nr. 6 a avut următorul conținut: „Ministerul va mijloci conform propunerii sinodului episcopesc greco-oriental român convocarea cât mai în grabă a congresului național-bisericesc român de religione greco-orientală care se va compune, afară de arhieriei, din 30 deputați din cler și 60 de laici”. Legea a fost sancționată la 24 iunie 1868. Primul Congres național-bisericesc al Mitropoliei ortodoxe române din Ardeal s-a desfășurat în septembrie 1868 la Sibiu, sub președinția lui Andrei Șaguna. Din partea

Gheorghe Ioanovici a ținut o cuvântare în care a dat expresie bucuriei de care sunt pătrunși românii pentru acest succes înregistrat pentru afirmarea idealurilor naționale. Discursul a fost și un elogiu adus lui Andrei Șaguna și altor patrioți români pentru înfăptuirea acestui deziderat. Pentru că „Statutul Organic” trebuia să fie aprobat de guvern, Ioan Cavaler de Pușcariu, consilier de secțiune în „Departamentul pentru treburile greco-orientale” condus de Gheorghe Ioanovici, a înaintat un referat. „Statutul Organic” a fost aprobat de o comisie a ministerului cultelor care i-a adus unele modificări. Modificările guvernului ungar au fost acceptate atât de Gheorghe Ioanovici cât și de Ioan Cavaler de Pușcariu, deși au fost criticați într-un articol din publicația „Albina” a lui Vincențiu Babeș. Graba cu care cei doi patrioți români au acceptat modificările

ÎN 1848 DAR A OBȚINUT RECUNOAȘTEREA



constituțional cu cel ierarhic”. Dar, de fapt, „Statutul Organic”, zis al lui Șaguna, nu este opera acestui mitropolit, ci a Congresului național-bisericesc din anul 1868. Partenie Cosma, fostul director al băncii „Albina”, care în 1868 a fost „notarul comisiunii congresuale”, a redactat textul statutului, a dat amănunte interesante în această privință: „făcând în Enciclopedia lui Diaconovici istoricul «Statutului Organic», el îl prezintă pe Ioanovici «ca fiind unul din cei mai distinși bărbați ai bisericii, care au colaborat la alcătuirea acestui act»”. Citatele, extrase din istoricul „Statut Organic”, sunt elocvente asupra „bărbaților distinși ai bisericii”, cărora se cuvine să li se atribuie paternitatea Statutului, devenit astăzi legea fundamentală de organizare a întregii Biserici Ortodoxe Române, fără ca prin aceasta meritele lui Șaguna să se întunece. Le dăm, spre a risipi umbra aruncată de gloria lui Șaguna peste meritele lor. O rază de lumină e necesar să fie ruptă din această aureolă și îndreptată asupra celor care i-au fost un adevărat stat major, credincios până la victoria deplină: „Se susține încă și astăzi că Statutul Organic ar fi opera lui Șaguna și expresia vederilor lui. Această părere este însă neîntemeiată. Ce e drept, recăștigarea mitropoliei și autonomiei greco-ortodoxe române din statul ungar în prima linie este meritul lui Șaguna, care cu agerimea minții sale și cu autoritatea sa impunătoare în sus și în jos, a știut exploata situația favorabilă de a continua lupta pentru emanciparea de ierarhia sârbească inițiată la începutul secolului trecut de exilatul Moise Nicoară. Statul Organic însă, nici în formă, nici în părțile lui cele mai esențiale nu este opera lui Șaguna, ci este al congresului din 1868, care număra între membrii săi pe cei mai distinși bărbați ai bisericii, între

care: Ioan Cavaler de Aldulianu, care a fost referentul comisiei, Victor Babeș, Alexandru Mocioni, Ioan Cavaler de Pușcariu și secretarul de stat George Ioanovici. Notarul comisiei congresuale care a redactat textul Statutului a fost Partenie Cosma. Congresul în majoritatea sa era de vederi mai liberale decât mitropolitul Șaguna. Opera lui Șaguna este Proiectul de Regulament pentru organizarea treburilor bisericești, școlare și fundamentale române de legea greco-orientală, tipărit în Protocolul congresului național din 1868, paginile 182-188. Acest act a servit ca material prețios la redactarea Statutului Organic, dar întreg organismul bisericii era altfel plănuit în acel proiect decât cum se află astăzi codificat... Stima datorată meritelor lui Șaguna impune constatarea adevărului istoric, chiar și în interesul memoriei lui, pentru că, de o parte, Șaguna n-are trebuință de a se înfrumuseța cu pene străine, de altă parte nu se cuvine ca posteritatea pe el să-l facă răspunzător pentru faptele altora”. Activitatea politică a lui Gheorghe Ioanovici a fost orientată spre câștigarea libertăților poporului român. În același timp a fost adeptul înțelegerii dintre români și unguri, fiind aprobat de unii contemporani, dar și criticat vehement de alții. Unul dintre cele mai mari succese politice ale lui Gheorghe Ioanovici a fost libertatea de credință pentru românii din Ungaria și Ardeal, stârnind de asemenea atacuri vehemente din partea unor conaționali. A fost adeptul înțelegerii dintre toate naționalitățile din Imperiul Austro-Ungar. S-a declarat ca un apărător al drepturilor tuturor naționalităților din împărăția cezaro-crăiască, iar dacă a fost nevoie s-a afirmat ca adversar al politicii expansioniste a acestui stat format prin subjugarea altor popoare. În anul 1878, când în urma Congresului de la Berlin,

Austro-Ungaria a ocupat Bosnia, Gheorghe Ioanovici a ținut în parlamentul ungar un discurs prin care a protestat împotriva ocupării acestei provincii. Ca învățat, Gheorghe Ioanovici și-a câștigat merite în domeniul filologiei maghiare, ceea ce i-a deschis drumul spre Academie, unde la 30 ianuarie 1867 a fost ales membru onorar în Secția I, istorică-filologică. A fost membru și președintele comisiei filologice a Academiei, membru al comisiei pentru prelucrarea dicționarului tehnico-juridic. Printre lucrările de lingvistică merită să fie amintite: Contribuții la cheștiunea formării cuvintelor ungurești (Budapesta, 1870), Despre verbele în cc-ik (Budapesta, 1877), Să ne înțelegem în cheștiunea ortologiei și neologiei (Budapesta, 1882), Filologia, Despre

articolul demonstrativ “a” (1867), O problemă de ortografie (1879), Despre formarea unor cuvinte noi, Topică, Schimbări greșite, Partitivul, Sinonimele, Neologismele, Iregularități, Construcții și cuvinte greșite, Alocuțiuni și cuvinte greșite, Dativul n-are posesiune, Pronumele personale și posesive cu flexiunea „-nek” – premiată cu premiul „Samuiei”, Răspuns la logica filologică, Accentul, problema fără sfârșit. După o activitate politică îndelungată pusă în slujba națiunii din care a făcut parte, și după o activitate științifică bogată, Gheorghe Ioanovici s-a stins din viață la venerabila vârstă de 87 de ani, în data de 10 ianuarie 1909, la Budapesta, unde a și fost înmormântat.

Cristian Protopopescu



CUM S-A SCHIMBAT DÂMBOVIȚA - DE LA MALURI

Ca toate marile orașe, Bucureștiul nostru are și el parte de legendele sale. Printre ele și aceea legată de originea numelui său, strâns legată de existența miticului cioban Bucur. Alături de el, legendele vorbesc și despre soarta Dâmboviței. Cât adevăr și câtă plâsmuire este în povestea aceasta, nu se știe. Cert este doar că destinele Bucureștiului și ale Dâmboviței s-au împletit mereu. Din cei 266 de kilometri cât îi măsoară de la izvoare și până la vărsarea în Argeș, nu mai puțin de 24 de kilometri trec prin inima orașului. Apa Dâmboviței era în trecut locul unde se umpleau sacalele negustorilor de apă, unde se adăpau vitele, unde se scăldau bucureștenii, unde se deversau gunoaiile orașului toate la un loc în același timp. Înainte de

acum se intona în derâdere: "Mai sunt gărle ce au țârmuri/ adumbrite de răchiți/ Sau de sălcii pe sub care/ plutesc bărci cu-ndrăgostiți/ Dar pe malul Dâmboviței cresc scaleți și pământă/ Și n-a produs pân-acuma/ decât febră tifoidă". Dâmbovița trebuia să spele produsele muncii tăbăcarilor, lănarilor, măcelarilor etc. Râul, pe lângă funcția de canal colector al gunoaielor orașului, prelua murdăriile rezultate după prelucrarea pieilor în mahalaua Tabacilor ori din spălarea lânii, ori după sacrificarea animalelor. La acestea se mai adaugă și gunoaiile deversate de cârciumile, prăvăliile și casele de pe malul Dâmboviței și din apropiere. De multe ori aceste deversări îi puneau în pericol pe locuitori. O mașina hidraulică

atestat la București încă din secolul al XV-lea. În secolul al XVIII-lea, odată cu creșterea populației, crescuseră atât cererea de făină cât și numărul morilor. Un plan cartografic de la 1770 arată că acestea erau amplasate între Cotroceni și până la nord de Mănăstirea Văcărești. Amplasarea lor după cum se vede, taman în „buricul târgului” era catastrofală pentru mahalale, locuitorii văzându-și deseori de-a lungul vieții toată agoniseala luată de ape. Aceste mori se aflau în marea majoritate în proprietatea mănăstirilor, de aici și un mare număr de conflicte între domnie și biserică. Printre măsurile luate de stăpânire au fost acelea de curățire și adâncire a Dâmboviței cum s-a întâmplat în 1815, când cu aceasta lucrare a fost însărcinat

vânt precum și de mori acționate de cai. Acestea suplineau cererea de făină atunci când morile de apă nu mai făceau față. Iarna, Dâmbovița îngheța, iar în unele veri debitul scădea atât de mult încât, morile de apă deveneau ineficiente. În 1865, la îndemnul lui Cuza apărea „Legea pentru desființarea morilor de pe râul Dâmbovița” și începeau, cu acest prilej, primele acțiuni de dezafectare ale acestor construcții care se dovediseră atât de păguboase pentru locuitorii mahalalelor. Desființarea construcțiilor de pe malul Dâmboviței a fost realizată, după lungi târăgănări, abia cu prilejul lucrărilor de canalizare desfășurate după planurile inginerului Grigore Cerkez, în ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea. Dâmbovița,



modernizarea acesteia, spre sfârșitul secolului al XIX-lea, râul arăta cu totul altfel de cum îl știm astăzi. Dâmbovița era descrisă în trecut, de Anton Maria del Chiaro, secretarul lui Brâncoveanu ca având ape dulci și curate iar un cântecel foarte popular pe vremea străbunicilor suna cam așa: „Dâmboviță apă dulce/ cin-te bea nu se mai duce”. Versul a fost preluat de publicistul și poetul Winterhalder, care scria la 1846: “Râu cu unda ta cea lină./ Cu dreptate lăudat./ Tot cu matca-ți cristalină/ Murmuri, murmuri, nencetat./ Dâmboviță apă dulce/ Cin-te bea nu se mai duce”. Imaginea asta idilică a început să se schimbe însă odată ce importanța orașului a crescut și acesta a devenit tot mai populat. Folclorul urban de sfârșit de secol XIX își schimbăse tonul și

deservea numeroși bucureșteni tocmai cu apa provenită din locurile unde alții își aruncau mizeriile. Sacagii, acei negustori de apă care-și plimbau caruțele pe străduțele desfundate ale mahalalelor, se alimentau de multe ori tot din Dâmbovița. Această condiție contrastantă a Dâmboviței a persistat multă vreme în pofida oricărui reglementări. Principala cauză a acestor revarsări de ape, sau cum apare în documentele vremii „înecăciuni”, o constituia numărul mare de mori ce funcționau pe malurile râurilor Colentina și Dâmbovița. Inundațiile erau provocate ca urmare a zăgazurilor construite pentru funcționarea acestor mori. Cu timpul însă aceste zăgazuri determinau depozitarea în albia râului a unei mari cantități de nămol. Meșteșugul morăritului este

Gustav Freiwald. Inundațiile din anii 1864-1865 au provocat pagube atât de serioase, încât domnitorul Alexandru Ioan Cuza a obținut votarea unei legi pentru desființarea morilor de pe Dâmbovița. Cât s-au chinuit domnitorii Munteniei și locuitorii orașului să scape de belelele cauzate de morile de apă și tot n-au reușit. Cel care le-a pus pe butuci fără să-și fi propus acest lucru a fost un anume Assan. Undeva prin estul Bucureștiului, în apropierea barierei de intrare în oraș, dar înafară, s-a înălțat la 1853 „Fabrica de făină cu vapor” sau Moara lui Assan. La vremea aceea funcționa după cele mai moderne principii existente în Europa și în scurtă vreme, morile de apă de pe Dâmbovița au fost ruinate. În paranteză trebuie spus că acestea mai erau concurate și de mori de

“firul de apă a Bucureștilor”, simbol dintotdeauna al orașului, a fost odată loc de plimbare și de îmbăiere, sursă de apă dulce sau bolnavă pentru bucureștenii de altădată, destinație pentru „murdalâc”, dar și prilej de inundații catastrofale. Domnitorul Carol I a fost primul care a dispus canalizarea și adâncirea albiei Dâmboviței printr-o lucrare edilitară de mari proporții, iar primarul vizionar din anii '30, Dem. I. Dobrescu, a visat să realizeze “Esplanada Dâmboviței”, proiect futurist care ar fost realizat prin acoperirea albiei râului. Bucureștenilor de azi, Dâmbovița nu le mai spune mare lucru. Este doar o barieră de beton care se întinde pe aproximativ 25 de km, traversând orașul dinspre Nord-Vest la Sud-Est. Regimul comunist a

VERZI LA DECOPERTARE ȘI RECANALIZARE

sistematizat râul în terase, cu ecluze din loc în loc. Dâmbovița nu este navigabilă, podurile sunt joase și nu poți să treci cu barca pe sub ele, iar malurile rămân neprietenoase cu locuitorii orașului. Între Unirii și Biblioteca Națională, acolo unde albia este mai lată, au fost amenajate câteva timide pontoane. În rest, nimic. Cine vede astăzi Dâmbovița curgând supusă în fundul unei tranșee adânci, cu greu își poate închipui cum arăta această apă în vremea veche. Era un râu cu mers șerpuitor, cu meandre care au fost tăiate în urma canalizării, cu insule sau ostroave care au dispărut, cu afluenți și pe dreapta și pe stânga, afluenți care au secăt, și cu o sumă de bălți și lacuri pe tot întinsul luncii. Pe malurile ei creșteau sălcii și arini; înspre apus, la Grozăvești, Cotroceni și Sf. Elefterie, se întindea codrul; stejari falnici, bătrâni de sute de ani, se mai puteau vedea încă în acea parte în prima jumătate a veacului trecut. Când venea mare, cartiere întregi – Grozăvești, Gorganul, Izvor- erau inundate; umbrai cu luntrea de la casă la casă; iar după ce se trăgeau apele, prindeai pește prin bălțile rămase și, câteodată, chiar și prin pivnițe”, (Constantin C. Giurescu “Istoria Bucureștilor”, 2009, Editura Vremea, p. 49). Bucureștenii vechi beau apă din râu, iar sacagiii o cărau cu sacalele, stringând “apă de vânzare, aaap” sau numai “aaap” și mai sonor, “oop” și o limpezeau cu piatră acră. Del Chiaro, secretarul italian al lui Vodă Brâncoveanu scrie că apa era “ușoară și sănătoasă”. De aici și vorba rămasă peste timp: “Dâmboviță, apă dulce, / cin’te bea, nu se mai duce”. Dar mai presus de bogăția de pește și de râu al însăși vieții și al locuirii, podoaba Dâmboviței erau morile. Moara de la Ciutărie, morile domnești, morile Vlădichii, morile mănăstirești “erau foarte căutate și foarte bănoase, situate pe ambele maluri ale Dâmboviței” (G. I. Ionescu-Gion). Au rămas în istorie informații și despre cinci insule sau ostroave formate de Dâmbovița. Cea dintâi era la Sf. Elefterie. Prima Biserică purtând acest nume, biserica Sf. Elefterie Vechi, azi situată la o distanță

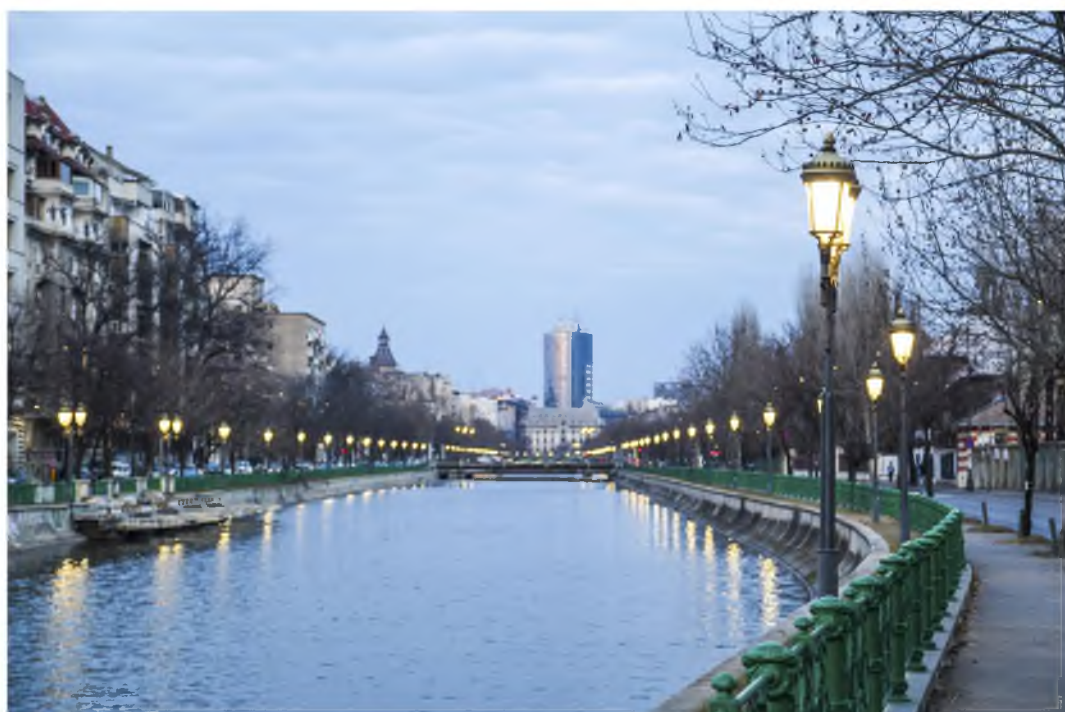


apreciabilă de Dâmbovița, se afla, potrivit planului Sulzer, din anul 1780, chiar pe insulă, într-un loc frumos, înconjurat de copaci bătrâni, unde veneau bucureștenii să se plimbe (Giurescu). A doua insulă, de mici proporții, era- în anul 1852- în dreptul Grădinii cu Cai, unde se termină actuala stradă Vasile Pârvan. A treia, potrivit aceluiași plan Sulzer, se află între Mitropolie și Curtea Domnească. Lucrările de canalizarea și adâncire a albiei Dâmboviței din timpul Domnitorului Carol I au început în anul 1880 și au constat în adâncirea albiei Dâmboviței și, deci, imposibilitatea râului de a mai alimenta lacurile și bălțile din luncă. Proiectul edilitar de mari proporții a fost realizat de antreprenorul francez A. Boisguerin, și s-a întins între Grozăvești și Vitan. Albia a fost adâncită până la 6 metri în amonte. “Solemnitarea s-a săvârșit într-un pavilion înălțat pe axa proiectată a Dâmboviței aproape de podul de fier de pe Calea Văcărești, lângă fântâna apelor zise apele de la

Văcărești”, în timpul mandatului primarului capitalei, D. Cariadgi. Unul dintre beneficiile importante ale sistematizării Dâmboviței a fost instalarea a peste 100 de kilometri de tuburi pentru alimentarea cu apă a bucureștenilor. Vechile poduri au fost înlocuite cu 12 poduri moderne, dintre care 5 din fier și 7 de piatră. Anii ’80 vin cu cea mai masivă canalizare și modificare a regimului

de drenare a apelor subterane în urma lucrărilor de construire a metroului. Proiectul se desfășoară între anii 1985-1988 și poartă numele de “Amenajarea complexă a râului Dâmbovița”. În tot acest timp, pe Dâmbovița va continua să curgă apă, când mai dulce, când mai amară.

Laurențiu Furnigel



ION HELIADE-RĂDULESCU, UN GIGANT AL CULTURII

Aflat printre membrii fondatori ai Societății Academice, fiind totodată și primul ei președinte, Ion Heliade-Rădulescu, considerat cel mai important ctitor din cultura română prepașoptistă, întemeietor al presei în Țara Românească („Curierul Românesc” în 1829 și „Curier de ambe sexe” în 1837), se numără între personalitățile a căror arhivă se păstrează la Biblioteca Academiei. Regăsim aici, pe lângă articole, notițe și însemnări privind teatrul românesc, studii asupra instituției vechi a bisericii, fragmente dintr-un studiu privind traducerea Bibliei după *Septuaginta* și însemnări diverse. Se păstrează, de asemenea, acte privitoare la Eforia Școalelor și *Instrucțiunea Publică*, un proiect privind constituirea Divanurilor Ad-hoc, dar și textul *Memoriului asupra Principatelor Române adresat lordului Palmerston* în 1855 de către Heliade-Rădulescu, Chr. Tell și N. Goleșcu, în legătură cu aprecierea drepturilor românilor împotriva protectoratului rusesc, însoțit de scrisoarea către lordul Palmerston. Personalitate complexă care s-a manifestat ca inițiator al multor domenii, Ion Heliade-Rădulescu rămâne, din punctul de vedere al cuvântului scris, întemeietorul României moderne, căci nu există domeniu al istoriei cărții în care să nu-l întâlnim; el a cultivat limba literară română și a dezvoltat gustul

I. HELIADE RĂDULESCU



Ctitorul spiritualității românești

„Ticlosul au fost părinții și ticloșii fiilor carei orbește s'au creșcut pentru alt veac și pentru altă țară și au trăit apoi în alt veac și în altă țară!”

Pe la jumătatea veacului trecut, Heliade Rădulescu publica în „Curierul Românesc” o „chemare” îndreptată „către România întreagă” în care scria planul înființării unei biblioteci universale de traduceri din capodoperele literaturii antice și moderne, arătând că în acest fel „limba noastră... făcându-se capabilă a exprima orice cugelare, va deveni limba viitorului României și se va înălța splendidă și radioasă”.

A fost însă nevoie, pentru a face din limba românească ceea ce a ajuns acum, după aproape un veac de străduințe pe care le putem numi eroice: un admirabil instrument de cultură și progres, — de puterile unite prin sacrificiu și muncă, ale unor generații de cărturari înșuflețite de cel mai neclintit optimism.

Începătorii veacului acesta de cultură românească, au lucrat la temelii, care e și aceea a întregului nostru patrimoniu spiritual, cu entuziasm, dacă nu tot-

larmonică”, cu scopul de a încuraja apariția unei literaturi dramatice originale și de a se forma o echipă de actori români, care să joace în limba noastră.

Când, la 8 Aprilie 1829, apăru „Curierul românesc”, abia începuse a se auzi în Principate cuvântul literatură, fără măcar ca înțelesul lui să fi fost de mai înainte cunoscut. Care era înțelegerea cunoștințelor și nivelului de cultură al ctitorilor din acea vreme, se vede limpede din acest fragment de scrisoare, în care Heliade se plângea cu humor lui Negruzzi, pe la sfârșitul anului 1836, de lipsa ctitorilor, la apariția „Curierului”: „Învățați veacului nostru nu și-au făcut creșterea în limba națională; aceia citea gazetele străine, mai bogate, mai slobode și cu știri mai proaspete. Neînvățații au început să citească, că nu înțeleg ce este Maralia, Amsterdam, Hanovra ș. c. l. (în scrisorile încă). Nici o idee de istorie, nici o idee de geografie, nici o idee de deosebite feuri de guvernări.

lor. Așa ei îndeamnă, „să se coră vinge proprietarii, că este în folosul lor cel mai mare” de a lua măsurile impuse de împrejurări „pentru îmbunătățirea soartei țărânului, de unde se naște îmbunătățirea soartei proprietarului”, — subliniind astfel, în spiritul împăciitor amintit, legătura de interese care unește cele două clase sau arătând, în altă parte, cât era de greșită părerea „că dacă se va deștepta țărânul și dacă va cunoaște meșteșuguri și științe nu-și va mai plăti datoria”.

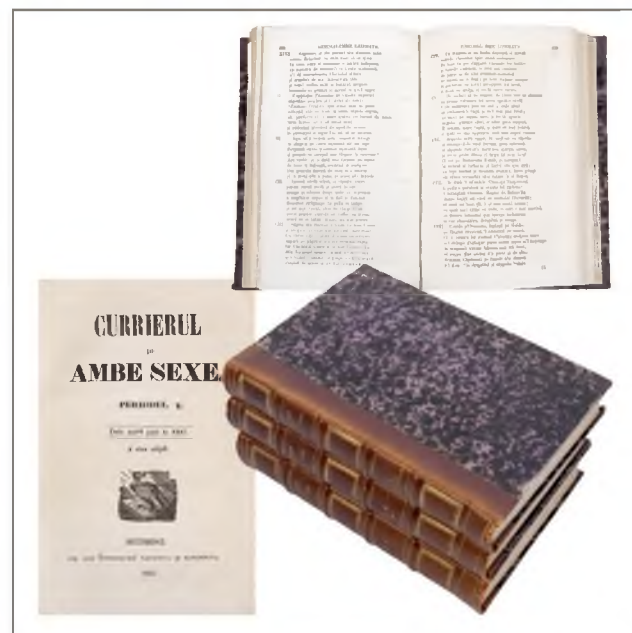
Și se plângea Heliade, cu amărăciune, de reaua credință a acelor pe care el li îndemna doar la mai multă omenie: „că în vreme ce vorbesc omienilor, cele pentru folosul lor, în de obște ei nu te ascultă; și când te ascultă, îți lipște pata de răvrător”.

Se pot înmulți dovezile bunului simț al lui, cu încă una, care dovedește că și în politică, în considerarea raporturilor geo-

pentru lectură ca nimeni altul. Adept, în perioada maturității sale, al unui model cult pentru înnoirea și unificarea limbii literare (italienismul lui fiind, în fond, o formă de latinism). Precum cei mai mulți dintre contemporanii săi, Heliade a avut înțelepciunea de a nu reduce totul la imitarea modelului latin. După Heliade, realizarea unei limbi unice nu se putea face fără a respecta geniul, adică natura limbii. Ideea că orice

limbă este nu numai purtătoare, ci și creatoare de cultură, i-a însuflețit pe intelectualii timpului și se poate afirma că, la începutul secolului al XIX-lea, s-a realizat unirea națională prin limba literară a românilor. În Prefața Gramaticii sale, Heliade, gândind la acțiuni viitoare, scria: „Trebuie a se cerceta și a se învăța limba rumânească și geniul său, și pentru aceasta este destul o băgare de seamă luminată și fără prejudiciți și un paralelism al limbilor ce

au relație cu dânsa [...]. Dar limba rumânească acum pășește către desăvârșire, și pentru cultura ei se ostensesc atâția bărbați. [...] Dar ca să se desăvârșască limba și mai bine și ca să se hotărască o dată cum să rămâie terminii cei noi, aceasta nu se va putea până când nu se va întocmi o Academie de câțiva bărbați, a căroră treabă să fie numai literatura românească, cari cu vremea vor pune în regulă și vor desăvârși limba prin facerea unui dictioner. Dicsionere ne trebuiesc și mai vârtos deocamdată pentru înlesnirea traducțiilor [...]. Lucreze care cum poate și înlesnească-se traducțiile; traducțiile cele bune înfrumusețează și înobilește limba, prin ele intră în limbă toate frasurele și mijloacele de vorbire cele mai frumoase a deosebiților autori vestiți și, îmbrățoșându-le, le face ale sale. Apoi, în sfârșit, se poate face și un dicsioner rumânește cu rumânește”. Erau acestea etape și acțiuni de înnoire a limbii noastre literare, care va deveni principalul instrument de revigorare culturală și de unitate națională. Același Ion Heliade - Rădulescu a fost directorul publicației oficiale „Buletin gazetă administrativă”, un săptămânal tipărit cu litere chirilice, în baza Regulamentului organic,



precursorul „Monitorului oficial”. Foaia oficială a statului român este martora evoluției acestuia - un adevărat breviar al principalelor evenimente istorice, politice și culturale care au dus la apariția și dezvoltarea României moderne. Dacă ne gândim la o asemenea personalitate, cu atâtea deschideri, ne putem explica și atitudinea sa mesianică, spirit universal în literatură, dar și în istorie și religie, gândind că literatura este politica noastră națională.

Lorența Popescu

TEZAU Foaie a
Bibliotecii Academiei Române.
Calea Victoriei Nr. 125,
Sector 1, București
COLEGIUL DE REDACȚIE
Redactor șef:
Petre Mihai Băcanu
Redactori:
Gabriela Dumitrescu,
Lorența Popescu,
Oana Lucia Dimitriu,
Luminița Kövari,
Carmen Albu
Tehnoredactare/Prezentare grafică:
Hașegan Ștefan Dumitru
Gabriela Dumitrescu

Tezaur (București)
ISSN 2784 - 062X ISSN-L 2784 - 062X

